МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Соціальна робота з жінками, які зазнали насильства в сім'ї

Виконала студентка 4 курсу, 1 групи
освітньої програми «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Калугіна Діана Миколаївна

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Кочубей Тетяна Дмитрівна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Калугіна Діана. Соціальна робота з жінками, які зазнали насильства в сім'ї. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 231 Соціальна робота. Умань, 2026.

У роботі досліджено особливості соціальної роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, визначено основні напрями, форми та методи підготовки майбутніх соціальних працівників до надання соціальної допомоги постраждалим. Проаналізовано законодавчі засади забезпечення гендерної рівності, міжнародні стратегічні документи та особливості реалізації державної гендерної політики в Україні на рівні громад. Особливу увагу приділено системі соціального захисту жертв домашнього насильства, ролі соціального працівника у протидії насильству, а також значенню Стамбульської конвенції як міжнародного стандарту захисту прав жінок.

Актуальність роботи зумовлена зростанням кількості випадків домашнього насильства, необхідністю вдосконалення системи соціального захисту постраждалих жінок та підвищення рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у сфері протидії насильству.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, а також у визначенні ефективних форм, методів і умов формування їх професійної готовності до надання соціальної допомоги постраждалим.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел; анкетування здобувачів вищої освіти; аналіз результатів упровадження програми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства.

Одержані результати засвідчили ефективність упровадження спеціальної освітньої програми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства. Встановлено позитивний вплив програми на формування професійних і гендерних компетентностей, розвиток практичних навичок соціальної роботи та готовності до надання допомоги постраждалим. Обґрунтовано важливість комплексного підходу до підготовки соціальних працівників, міжвідомчої взаємодії та впровадження міжнародних стандартів у сфері протидії домашньому насильству.

Ключові слова: соціальна робота, домашнє насильство, жінки, гендерна рівність, Стамбульська конвенція, соціальний захист, майбутні соціальні працівники, професійна підготовка.

ABSTRACT

Kaluhina Diana. Social Work with Women Who Have Experienced Domestic Violence. Qualification work for obtaining the first (Bachelor's) level of higher education submitted as a manuscript. Specialty 231 Social Work. Uman, 2026.

The paper examines the peculiarities of social work with women who have experienced domestic violence and identifies the main directions, forms, and methods of training future social workers to provide social assistance to victims. Legislative principles of ensuring gender equality, international strategic documents, and the peculiarities of implementing state gender policy in Ukraine at the community level are analyzed. Special attention is paid to the system of social protection for victims of domestic violence, the role of the social worker in combating violence, and the importance of the Istanbul Convention as an international standard for the protection of women's rights.

The relevance of the study is determined by the growing number of domestic violence cases, the need to improve the system of social protection for

affected women, and the necessity to enhance the professional training of future social workers in the field of violence prevention and response.

The purpose of the study is the theoretical substantiation and practical implementation of training future social workers to work with women who have experienced domestic violence, as well as the identification of effective forms, methods, and conditions for developing their professional readiness to provide social assistance to victims.

Research methods: analysis, systematization, comparison, and generalization of scientific sources; questionnaires for higher education students; analysis of the results of implementing the training program for future social workers working with women affected by domestic violence.

The obtained results confirmed the effectiveness of implementing a specialized educational program for training future social workers to work with women who have experienced domestic violence. A positive impact of the program on the formation of professional and gender competencies, the development of practical social work skills, and readiness to provide assistance to victims was identified. The importance of a comprehensive approach to social worker training, interagency cooperation, and the implementation of international standards in the field of combating domestic violence was substantiated.

Keywords: social work, domestic violence, women, gender equality, Istanbul Convention, social protection, future social workers, professional training.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА……10

1.1. Законодавство та сучасні підходи до забезпечення гендерної рівності……..……10

1.2. Міжнародні стратегічні документи щодо гендерної рівності……..14

1.3. Вітчизняна політика у сфері гендерної рівності та її реалізація на рівні громад……..21

1.4. Аналіз стану національної мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі……..25

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ПРОТИДІЇ ВИПАДКАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……33

2.1. Структура та характеристика національної мережі спеціалізованих служб……33

2.2. Соціальний працівник як суб'єкт соціального захисту жертв домашнього насильства……37

2.3. Стамбульська конвенція як міжнародний стандарт протидії насильству щодо жінок……39

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……..47

3.1. Підготовка фахівців до соціальної роботи з жінками…….47

3.2. Формування гендерних компетентностей у підготовці соціальних працівників……49

3.3. Програма підготовки майбутніх соціальних працівників до протидії домашньому насильству ……..53

ВИСНОВКИ……60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..63

Актуальність дослідження

Проблема домашнього насильства є однією з найбільш гострих і соціально значущих проблем сучасного українського суспільства, яка має складний, багатовимірний характер і безпосередньо впливає на рівень соціального благополуччя, безпеки та якості життя населення. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли відбувається загострення соціально-економічних, психологічних та демографічних викликів.

Жінки, які зазнають насильства в сім'ї, належать до вразливих категорій населення, оскільки часто перебувають у залежному становищі, стикаються з дискримінацією, економічною нестабільністю та обмеженим доступом до ресурсів. Домашнє насильство негативно впливає не лише на фізичний та психічний стан жінки, але й на її соціальне функціонування, здатність до самореалізації та участі в житті громади.

За даними національного моніторингу спеціалізованих служб підтримки постраждалих, повномасштабна війна суттєво посилила ризики гендерно зумовленого насильства. Масова міграція, вимушене переміщення, втрата житла та роботи, розрив соціальних зв'язків, а також постійний стрес і психологічне напруження створюють сприятливі умови для зростання рівня домашнього насильства. Особливо вразливими є жінки з числа внутрішньо переміщених осіб, які часто опиняються у складних життєвих обставинах та мають обмежений доступ до підтримки .

Важливою проблемою залишається низький рівень звернень постраждалих по допомогу. У звіті зазначається, що значна частина жінок не повідомляє про випадки насильства через страх осуду, залежність від кривдника, недовіру до інституцій, а також через зниження суспільної чутливості до цієї проблеми в умовах війни. У суспільстві спостерігається тенденція до нормалізації насильства, що ускладнює його виявлення та своєчасне реагування .

Окрему увагу слід звернути на те, що домашнє насильство має довготривалі наслідки не лише для постраждалих жінок, але й для дітей, сім'ї та суспільства в цілому. Воно сприяє відтворенню моделей агресивної поведінки, формуванню психологічних травм, соціальній дезадаптації та зниженню рівня довіри до соціальних інститутів.

Водночас в Україні відбувається активний розвиток системи протидії домашньому насильству. Зокрема, значно розширено мережу спеціалізованих служб підтримки постраждалих: притулків, кризових кімнат, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, денних центрів. Кількість таких служб зросла з приблизно 30 у 2018 році до понад 1100 у 2025 році, що свідчить про суттєве посилення державної політики у цій сфері .

Однак, незважаючи на кількісне зростання, актуальними залишаються проблеми якості надання соціальних послуг, доступності допомоги, міжвідомчої взаємодії та професійної підготовки фахівців. У сучасних умовах особливого значення набуває впровадження постраждало-орієнтованого підходу, який передбачає індивідуалізацію допомоги, дотримання принципів конфіденційності, безпеки та поваги до гідності постраждалої особи.

У цьому контексті соціальна робота з жінками, які зазнали насильства, виступає ключовим інструментом подолання наслідків насильства та запобігання його повторенню. Вона охоплює широкий спектр заходів: від кризового втручання та психологічної підтримки до соціального супроводу, правового захисту та сприяння соціальній інтеграції.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена комплексом взаємопов'язаних чинників, а саме:

- зростанням рівня домашнього насильства в умовах воєнного стану;

- підвищенням вразливості жінок, зокрема внутрішньо переміщених осіб;
- недостатнім рівнем звернень по допомогу та наявністю соціальних бар'єрів;
- необхідністю підвищення ефективності системи соціальної підтримки;
- потребою у підготовці висококваліфікованих соціальних працівників;
- важливістю розвитку інноваційних підходів і технологій соціальної роботи.

Отже, дослідження соціальної роботи з жінками, які зазнали насильства в сім'ї, є своєчасним, соціально значущим і має важливе теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи соціальних послуг в Україні.

Метою бакалаврської роботи є теоретичне обґрунтування та практична реалізація підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, а також визначення ефективних форм, методів і умов формування їх професійної готовності до надання соціальної допомоги постраждалим**.**

Завдання дослідження

1. Проаналізувати законодавчі та сучасні підходи до забезпечення гендерної рівності**, а також охарактеризувати міжнародні стратегічні документи та особливості реалізації державної гендерної політики в Україні на рівні громад.**

2. Дослідити систему соціального захисту жертв домашнього насильства**, зокрема структуру та функціонування національної мережі спеціалізованих служб, а також визначити роль соціального працівника як ключового суб'єкта у протидії насильству.**

3. Розкрити зміст і значення Стамбульської конвенції як міжнародного стандарту протидії насильству щодо жінок **та проаналізувати рівень її імплементації в Україні.**

4. Обґрунтувати та практично перевірити ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства**, зокрема через формування гендерних компетентностей і впровадження спеціальної освітньої програми.**

Об'єктом дослідження є процес соціальної роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства**.**

Предметом дослідження є зміст, форми, методи та умови підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства**.**

У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних **методів. Теоретичні методи:** аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу. Застосування системного методу дозволило глибше розкрити сутність соціальної роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, а також визначити роль соціального працівника у системі їх соціального захисту. **Емпіричні методи:** анкетування здобувачів вищої освіти щодо ефективності впровадження програми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, а також рівня сформованості їх професійних компетентностей.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, зокрема при викладанні дисциплін соціально-педагогічного та соціально-правового спрямування. Розроблена програма підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, може бути впроваджена у навчальний процес з метою

формування професійних компетентностей, необхідних для ефективної соціальної діяльності. Матеріали дослідження можуть бути використані у практичній діяльності соціальних служб, центрів соціальних служб, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, а також громадських організацій, що працюють у сфері протидії домашньому насильству. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для розробки тренінгів, семінарів та програм підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також у подальших наукових дослідженнях із проблематики гендерної рівності та соціальної роботи з постраждалими від насильства.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, а також на засіданнях Гендерного центру та Наукового товариства студентів і аспірантів. Основні положення та результати дослідження були представлені в рамках науково-практичних заходів і отримали позитивну оцінку фахівців.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА

1.1. Законодавство та сучасні підходи до забезпечення гендерної рівності

Цивілізаційний розвиток Української держави передбачає утвердження принципів демократизму, гуманізму та верховенства права, що забезпечують дотримання основних прав і свобод людини незалежно від її етнічного походження, психофізичного стану, статі, релігійних переконань та інших ознак. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження загальноєвропейських інклюзивних підходів, серед яких провідне місце займає принцип гендерної рівності.

Гендерна рівність розглядається як забезпечення рівного правового статусу жінок і чоловіків, створення рівних можливостей для реалізації їхніх прав, що, у свою чергу, дає змогу представникам обох статей брати повноцінну та рівноправну участь у всіх сферах суспільного життя. Вона є не лише правовою категорією, але й важливим соціальним принципом, який сприяє сталому розвитку суспільства, підвищенню рівня соціальної справедливості та подоланню дискримінаційних практик.

Ідеї гендерної рівності відіграють ключову роль у сучасній соціальній роботі. Як зазначають А. Ярошенко та Т. Семигіна (2022), соціальна робота за своєю суттю має профеміністський характер, оскільки спрямована на подолання гендерної нерівності, протидію дискримінації та створення гендерно безпечного середовища. Це передбачає врахування гендерних аспектів у процесі надання соціальних послуг, забезпечення рівного доступу до ресурсів та підтримки, а також формування толерантного ставлення до різних соціальних груп.

Водночас трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві, актуалізують проблему усвідомлення гендерних ролей та подолання гендерних стереотипів. За оцінками О. Рубан (2019), гендерні

стереотипи значною мірою впливають на формування соціальних ролей, визначають поведінкові моделі та можуть призводити до виникнення гендерних конфліктів. Такі стереотипи обмежують можливості самореалізації особистості, знижують рівень соціальної активності та перешкоджають досягненню фактичної рівності між жінками і чоловіками.

Стійкість гендерних стереотипів значною мірою обумовлена впливом масової культури, засобів масової інформації та історично сформованих соціальних установок. Вони продовжують впливати як на реалізацію принципу гендерної рівності в Україні, так і на розвиток соціальної роботи як професійної діяльності. Зокрема, стереотипи можуть впливати на ставлення до постраждалих від насильства жінок, формувати бар'єри у доступі до допомоги та знижувати ефективність соціальних інтервенцій.

У цьому контексті важливого значення набуває формування гендерно чутливої соціальної політики, яка передбачає інтеграцію гендерного підходу у всі сфери суспільного життя, зокрема у сферу соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та зайнятості. Особлива увага приділяється рівню територіальних громад, де безпосередньо реалізуються соціальні послуги та забезпечується взаємодія з різними категоріями населення.

Таким чином, сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним впровадженням принципів гендерної рівності як на законодавчому, так і на практичному рівнях. Це потребує не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й підвищення рівня гендерної культури, розвитку професійних компетентностей соціальних працівників та впровадження ефективних механізмів реалізації гендерної політики.

Отже, питання гендерної рівності є ключовим напрямом сучасної соціальної роботи та потребує подальшого наукового осмислення і

практичного впровадження, зокрема у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.

Індекс гендерної рівності як інструмент оцінки та формування державної політики. Побудова Індексу гендерної рівності є важливим кроком для України на шляху гармонізації національної політики забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків із європейськими стандартами. В умовах євроінтеграційних процесів, орієнтація на інструменти та підходи Європейського Союзу дозволяє не лише оцінювати поточний стан гендерної рівності, але й визначати стратегічні напрями подальшого розвитку державної політики.

Європейський Союз, до членства в якому прагне Україна, визначає одним із ключових пріоритетів формування суспільства рівних можливостей для жінок і чоловіків. Індекс гендерної рівності, який використовується в ЄС з 2010 року, є комплексним аналітичним інструментом, що дозволяє відстежувати прогрес у цій сфері як у державах-членах, так і в Європейському Союзі загалом. Він базується на системі показників, які охоплюють різні сфери суспільного життя, зокрема зайнятість, освіту, здоров'я, розподіл ресурсів, участь у прийнятті рішень та інші аспекти соціально-економічного розвитку.

Показники Індексу знаходять своє відображення у стратегічних документах Європейського Союзу, як у сфері зовнішньої політики, зокрема в рамках Плану дій з досягнення гендерної рівності (Gender Action Plan), так і внутрішньої політики, зокрема у Стратегії гендерної рівності ЄС. Основними завданнями цієї Стратегії є викорінення гендерно зумовленого насильства, подолання гендерних стереотипів, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у різних секторах економіки, скорочення гендерного розриву в оплаті праці та пенсійному забезпеченні, а також досягнення гендерного балансу у процесах прийняття рішень. Саме ці напрями визначають подальше формування рекомендацій і нормативних актів ЄС у сфері гендерної рівності.

Для України запровадження національного Індексу гендерної рівності відкриває можливість здійснювати об'єктивний аналіз становища жінок і чоловіків за уніфікованою європейською методологією. Це дозволяє підвищити якість гендерного аналізу при розробці державної політики, а також забезпечити відповідність національних стратегій і програм найвищим європейським стандартам. Використання індикаторів Індексу сприяє більш точному визначенню проблемних сфер, оцінці ефективності реалізованих заходів та формуванню обґрунтованих управлінських рішень.

Політика Європейського Союзу у сфері гендерної рівності перебуває у постійному розвитку, що супроводжується поступовим покращенням показників. Зокрема, середній показник Індексу гендерної рівності в ЄС зріс з 63,1 бала у 2010 році до 71 бала зі 100 можливих, що свідчить про позитивну динаміку. Водночас жодна країна ЄС поки не досягла повної гендерної рівності, що підкреслює складність і довготривалість цього процесу.

Показник Індексу гендерної рівності України становить 61,4 бала, що є нижчим за середній рівень ЄС. Це свідчить про необхідність подальшого впровадження системної державної політики у сфері гендерної рівності, з урахуванням європейських підходів і стандартів. Зокрема, важливим є інтегрування гендерного підходу у всі сфери державного управління, застосування індикаторів Індексу при розробці та оцінці національних стратегій і програм, а також посилення міжсекторальної взаємодії.

Водночас слід зазначити, що за показниками Індексу стоять реальні соціальні процеси та життєві умови людей. Досягнення гендерної рівності є не лише питанням виконання міжнародних зобов'язань, але й важливим чинником соціальної справедливості, сталого розвитку та демократизації суспільства.

Таким чином, впровадження Індексу гендерної рівності в Україні є важливим інструментом оцінки ефективності державної політики та її

наближення до європейських стандартів. Подальший розвиток у цьому напрямі сприятиме підвищенню якості життя населення, зміцненню демократичних інститутів та формуванню суспільства рівних можливостей.

1.2. Міжнародні стратегічні документи щодо гендерної рівності

На сучасному етапі розвитку міжнародної спільноти одним із ключових глобальних документів у сфері забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації жінок є Цілі сталого розвитку, що визначають стратегічні орієнтири для держав у забезпеченні прав людини та сталого розвитку. Визначальною у цьому контексті є п’ята глобальна ціль сталого розвитку – «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток», яка передбачає реалізацію комплексу взаємопов’язаних завдань на національному рівні .

Зокрема, держави зобов’язані забезпечити:

- повсюдну ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат;
- усунення всіх форм насильства у публічній та приватній сферах, включаючи торгівлю людьми, сексуальну та інші форми експлуатації;
- ліквідацію шкідливих практик, таких як ранні та примусові шлюби;
- визнання та оцінку неоплачуваної праці з догляду та ведення домашнього господарства шляхом розвитку соціальної інфраструктури та систем підтримки;
- забезпечення рівної участі жінок у процесах прийняття рішень;
- доступ до послуг у сфері репродуктивного здоров’я та реалізацію відповідних прав.

Також держави повинні впроваджувати ефективні стратегії та законодавчі механізми, спрямовані на заохочення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок на всіх рівнях суспільного життя .

Важливу роль у формуванні міжнародної гендерної політики відіграє Комісія зі становища жінок ООН. У 2018 році нею було ухвалено документ «Виклики та можливості досягнення гендерної рівності та розширення прав сільських жінок і дівчат», у якому наголошено на важливості забезпечення рівних економічних прав жінок, доступу до ресурсів, технологій, фінансових послуг та гідної праці. Особливу увагу приділено необхідності проведення законодавчих реформ для забезпечення рівності у доступі до власності, зайнятості та оплати праці .

Комісія також підкреслює, що насильство щодо жінок є наслідком історично сформованої нерівності та дисбалансу владних відносин, а жінки, які проживають у сільській місцевості або віддалених регіонах, є особливо вразливими через поєднання факторів бідності, обмеженого доступу до ресурсів та соціальної ізоляції .

Відповідно до права Європейського Союзу, Директива 2012/29/EU Європейського парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 року встановлює мінімальні стандарти прав, підтримки та захисту постраждалих від злочинів, які є обов’язковими для імплементації всіма державами-членами ЄС. Даний нормативно-правовий акт формує цілісну систему гарантій, спрямованих на забезпечення ефективного доступу постраждалих осіб до правосуддя та комплексної підтримки.

Директива визначає широкий спектр прав постраждалих, які охоплюють кілька ключових напрямів. Передусім це право на своєчасну, зрозумілу та доступну інформацію (статті 3–7), що включає інформування про права, доступні послуги, хід провадження та можливості отримання допомоги. Реалізація цього права має принципове значення, оскільки забезпечує обізнаність постраждалих та їх здатність користуватися наявними механізмами захисту.

Важливим елементом є право на доступ до безоплатних служб підтримки, включаючи як загальні (victim support services), так і спеціалізовані сервіси (specialist support services) (статті 8–9). Директива покладає на державу обов'язок не лише створити такі служби, але й гарантувати їхню ефективну діяльність та доступність для всіх категорій постраждалих.

Окрему увагу приділено індивідуальній оцінці потреб постраждалої особи (статті 22–24), яка передбачає аналіз рівня ризику, вразливості та необхідності застосування спеціальних заходів захисту. Такий підхід забезпечує персоналізацію допомоги та підвищує ефективність соціальних і правових інтервенцій.

Суттєвим компонентом Директиви є також заходи, спрямовані на запобігання повторній віктимізації, вторинній та повторній травматизації (статті 18–20). Це включає створення безпечних умов для участі постраждалих у процесуальних діях, мінімізацію контактів із кривдником, використання спеціально обладнаних приміщень, а також можливість відео- чи аудіофіксації опитувань.

Директива передбачає спеціальні гарантії для вразливих категорій постраждалих, зокрема осіб, які зазнали домашнього та гендерно зумовленого насильства. Такі гарантії враховують підвищений рівень ризику для цих груп і необхідність надання їм додаткового захисту та підтримки.

Окремим важливим правом є право на відшкодування шкоди (стаття 16), яке передбачає обов'язок держави забезпечити компенсацію у випадках, коли її неможливо отримати від кривдника. Це є важливим інструментом соціальної справедливості та підтримки постраждалих.

Крім того, Директива встановлює обов'язок держав щодо збору та аналізу статистичних даних (стаття 28), включаючи кримінальну статистику, інформацію про звернення постраждалих, діяльність служб

підтримки та ефективність їх функціонування. Це дозволяє здійснювати моніторинг політики та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Ключовою вимогою Директиви є забезпечення не лише формального існування служб підтримки, а їх реальної доступності. Йдеться про багатовимірну доступність, яка включає:

- географічну (наявність послуг у різних регіонах);
- фінансову (безоплатність або доступна вартість);
- інформаційну (поінформованість населення);
- фізичну (доступність для осіб з інвалідністю);
- процедурну (простота отримання допомоги);
- мовну (можливість отримання послуг рідною мовою).

У контексті імплементації положень Директиви Україна вже сформувала базову нормативно-правову основу. Зокрема, важливими є:

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.);
- Закон України «Про соціальні послуги» (2019 р.);
- постанова Кабінету Міністрів України № 658 щодо взаємодії суб’єктів;
- постанова № 655 щодо функціонування притулків;
- нормативні акти Міністерства соціальної політики, які деталізують діяльність спеціалізованих служб.

Водночас аналіз свідчить, що, попри наявність законодавчої бази, імплементація стандартів Директиви в Україні потребує подальшого вдосконалення, зокрема у частині забезпечення рівномірної доступності послуг, підвищення якості соціальних сервісів, розвитку системи моніторингу та посилення міжвідомчої взаємодії.

Таким чином, Директива 2012/29/EU виступає ключовим орієнтиром у формуванні сучасної системи захисту прав постраждалих осіб. Вона встановлює стандарти, які мають бути враховані у національній політиці,

та визначає напрям розвитку системи соціальної підтримки в Україні відповідно до європейських підходів.

У 2023 році під час 67-ї сесії Комісії зі становища жінок ООН було розглянуто питання впливу цифрових технологій на забезпечення гендерної рівності. Основна увага приділялася інноваціям, освіті та технологічним змінам як інструментам розширення прав і можливостей жінок. Державам рекомендовано забезпечити рівну участь жінок у цифровій сфері, впроваджувати законодавчі та політичні заходи щодо протидії онлайн-насильству, захисту персональних даних та подолання упередженості у сфері штучного інтелекту .

Особливий акцент зроблено на подоланні гендерного цифрового розриву, що передбачає:

- розвиток доступної та безпечної цифрової інфраструктури;
- підвищення рівня цифрової грамотності жінок;
- створення інклюзивних цифрових сервісів;
- врахування гендерного підходу у національній цифровій політиці.

Крім того, підкреслюється необхідність мобілізації фінансових ресурсів для розвитку інклюзивних інновацій, що враховують гендерний аспект, а також впровадження гендерного аналізу при розробці державних програм і технологічних рішень .

Важливим напрямом є також розвиток гендерно чутливої освіти, зокрема створення умов для доступу жінок і дівчат до цифрової освіти, професійної підготовки та перекваліфікації. Це особливо актуально в умовах цифровізації економіки, де жінки можуть стикатися з ризиком втрати робочих місць через автоматизацію.

Окремо наголошується на необхідності сприяння працевлаштуванню жінок у сфері технологій, забезпеченні рівної оплати праці, створенні безпечного робочого середовища та подоланні дискримінаційних практик у кар’єрному зростанні. Держави повинні впроваджувати гендерно

орієнтовану політику зайнятості, що сприятиме професійному розвитку жінок та їх участі у прийнятті рішень.

Значна увага приділяється також забезпеченню участі жінок у процесах цифрового управління, розробки технологій та інноваційних рішень. Це передбачає створення міждисциплінарних команд, врахування соціальних аспектів у технічній освіті та впровадження гендерного підходу у сфері інженерії та ІТ.

Особливе місце займає проблема гендерно зумовленого насильства у цифровому середовищі. Міжнародні документи наголошують на необхідності розроблення ефективних механізмів протидії онлайн-насильству, захисту прав жінок в Інтернеті та забезпечення доступу до правової допомоги для постраждалих. Важливим є також розвиток сервісів підтримки, зокрема «гарячих ліній», соціальних та юридичних послуг.

Крім того, підкреслюється необхідність підвищення професійної підготовки фахівців, зокрема соціальних працівників, правоохоронців, медичних працівників та педагогів, для ефективного реагування на випадки гендерного насильства та забезпечення комплексної допомоги постраждалим.

Україна є стороною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), ратифікованої у 1981 році, яка встановлює фундаментальні міжнародно-правові зобов’язання держави щодо забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та ефективного захисту жінок від усіх форм дискримінації, включаючи гендерно зумовлене та домашнє насильство. У межах цієї Конвенції держава зобов’язується вживати комплексних заходів, спрямованих на створення доступних, адекватних та ефективних механізмів підтримки осіб, які постраждали від насильства.

CEDAW виступає базовим міжнародно-правовим актом, що формує концептуальне підґрунтя гендерної політики, визначаючи дискримінацію щодо жінок як будь-яке розрізнення, обмеження або виключення за

ознакою статі, яке має наслідком або метою порушення прав і свобод жінок у політичній, економічній, соціальній, культурній або будь-якій іншій сфері життя. На відміну від галузевих нормативних актів, які регулюють окремі аспекти захисту постраждалих, Конвенція формує ширший правозахисний контекст, у межах якого насильство розглядається не як ізольоване явище, а як системна проблема, що є проявом гендерної нерівності.

Особливістю CEDAW є її орієнтація не лише на формальне проголошення рівності, але й на досягнення фактичної рівності жінок і чоловіків. Це означає, що держави-учасниці повинні не обмежуватися декларативними нормами, а впроваджувати реальні механізми подолання дискримінації, зокрема шляхом усунення структурних бар'єрів, які перешкоджають жінкам у доступі до ресурсів, послуг та можливостей. У цьому контексті важливе значення мають спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, які виступають інструментом практичної реалізації положень Конвенції.

Хоча CEDAW не встановлює детальних процедур функціонування таких служб, вона прямо зобов'язує державу забезпечити ефективний доступ жінок до соціальної, медичної, психологічної та правової допомоги. Це передбачає створення умов, за яких спеціалізовані сервіси не лише існують формально, а й здатні реагувати на специфічні потреби постраждалих, враховувати їхнє вразливе становище, соціальні ролі та нерівний розподіл влади у суспільстві.

Важливим аспектом Конвенції є також акцент на подоланні соціальних і культурних стереотипів, які підтримують дискримінацію та насильство щодо жінок. Відповідно, діяльність спеціалізованих служб має виходити за межі реагування на окремі випадки насильства і бути інтегрованою у ширшу систему державної політики, спрямованої на зміну суспільних установок, підвищення рівня обізнаності населення та запобігання повторній віктимізації постраждалих.

Разом з тим, аналіз національного законодавства України свідчить про те, що діяльність спеціалізованих сервісів не завжди прямо пов’язується із завданнями подолання структурної дискримінації та гендерних стереотипів. Це певною мірою обмежує потенціал імплементації положень CEDAW на практиці та вимагає подальшого вдосконалення державної політики у цій сфері.

Таким чином, CEDAW у системі міжнародних стандартів виконує роль базового правозахисного каркасу, який визначає насильство щодо жінок як прояв дискримінації та гендерної нерівності. Вона доповнює інші міжнародні інструменти, розширюючи їхні положення до рівня системної державної відповідальності, та створює концептуальне підґрунтя для більш спеціалізованих документів, зокрема Стамбульської конвенції, яка деталізує механізми запобігання насильству, захисту постраждалих і організації діяльності спеціалізованих служб.

Таким чином, аналіз міжнародних документів свідчить про динамічний розвиток гендерної політики на глобальному рівні та її орієнтацію на реагування на нові виклики, зокрема пов’язані з цифровізацією та соціальними трансформаціями. Для соціальних працівників в Україні важливим є врахування міжнародного досвіду, що дозволяє підвищити ефективність професійної діяльності, визначити сучасні напрями розвитку та впроваджувати інноваційні підходи у роботі з жінками, які зазнали насильства.

1.3. Вітчизняна політика у сфері гендерної рівності та її реалізація на рівні громад

Вітчизняна політика у сфері гендерної рівності формується під впливом міжнародних стандартів прав людини та ґрунтується на системі нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у напрямі забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Основу національного законодавства становить Конституція України (1996 р.), до

якої відповідно до положень Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок було імплементовано принцип рівноправності жінок і чоловіків. Це стало важливим кроком у розвитку гендерного законодавства та заклало підґрунтя для подальшого формування державної гендерної політики .

Важливим етапом стало ухвалення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, ліквідація дискримінації за ознакою статі та забезпечення реальних механізмів реалізації прав. Закон передбачає застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на подолання дисбалансу між правами і можливостями жінок .

До ключових напрямів державної гендерної політики, визначених законодавством, належать:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидія гендерно зумовленому насильству;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень;
- створення умов для поєднання професійних і сімейних обов’язків;
- підтримка сім’ї, відповідального батьківства;
- формування гендерної культури та просвітницька діяльність .

Подальший розвиток гендерного законодавства відбувався через ухвалення спеціалізованих нормативних актів, серед яких:

- Закон України «Про попередження насильства в сім’ї» (2001 р.);
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» (2012 р.);

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.);
- зміни до кримінального законодавства;
- Виборчий кодекс України (2019 р.), що передбачає 40% гендерну квоту.

З метою впровадження європейських стандартів рівності було затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (2018 р.), яка передбачає комплексний підхід до вирішення проблем гендерної нерівності .

Важливим кроком стало приєднання України до міжнародних ініціатив, зокрема «Партнерства Біарріц», що передбачає реалізацію зобов'язань у сферах:

- соціальної політики та догляду за дітьми;
- гендерно чутливого простору;
- освіти;
- протидії насильству;
- забезпечення рівної оплати праці .

У 2021 році затверджено Стратегію людського розвитку та Національну стратегію у сфері прав людини, які визначають подолання гендерної нерівності одним із ключових напрямів державної політики. Особлива увага приділяється подоланню гендерних стереотипів, формуванню толерантного освітнього середовища та підвищенню обізнаності населення щодо прав людини .

Важливим досягненням стало також ратифікація у 2022 році Стамбульської конвенції, яка передбачає комплексний підхід до боротьби з насильством щодо жінок, включаючи превенцію, захист постраждалих та покарання кривдників .

У 2023 році було ухвалено Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року, яка передбачає

інформаційні кампанії, підвищення обізнаності жінок щодо своїх прав та створення умов для поєднання професійного і сімейного життя .

Практична реалізація гендерної політики відбувається насамперед на рівні територіальних громад, де забезпечується безпосередній контакт із населенням та надання соціальних послуг. Важливим інструментом є Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, до якої долучилися десятки українських громад .

В Україні координатором впровадження Хартії є Асоціація міст України, що сприяє поширенню принципів гендерної рівності на місцевому рівні.

З метою практичного впровадження гендерного підходу Міністерством соціальної політики розроблено методичні рекомендації, які передбачають поетапну реалізацію:

1. Збір гендерно розподілених даних
2. Формування гендерного профілю громади
3. Розроблення програм розвитку
4. Формування гендерно орієнтованого бюджету
5. Реалізація програм
6. Моніторинг і оцінка результатів

Соціальні послуги при цьому повинні відповідати критеріям доступності, якості, прийнятності та відповідності потребам різних груп населення.

В умовах воєнного стану питання гендерної рівності набуває особливої актуальності. Дослідження свідчать, що:

- жінки частіше перебувають у вразливому становищі;
- зростає навантаження доглядової праці;
- жінки активно залучені до волонтерства та гуманітарної діяльності;
- водночас вони недостатньо представлені у процесах прийняття рішень .

Криза також посилює існуючі бар’єри:

- економічні;
- інформаційні;
- правові;
- фізичні;
- соціальні та дискримінаційні.

Разом з тим відзначається зростання соціальної згуртованості, взаємодопомоги та довіри в громадах, що виступає важливим ресурсом соціальної стійкості .

У цих умовах особливої ваги набуває діяльність соціальних працівників, які повинні:

- враховувати гендерні аспекти у своїй роботі;
- забезпечувати рівний доступ до послуг;
- сприяти подоланню дискримінації;
- підтримувати вразливі групи населення;
- формувати інклюзивне середовище.

Соціальна робота має бути спрямована на забезпечення рівності можливостей, розвиток громади та підвищення якості життя населення незалежно від гендерної приналежності.

Таким чином, державна гендерна політика України є системною та такою, що активно розвивається навіть в умовах воєнного стану. Її реалізація на рівні територіальних громад виступає ключовим інструментом забезпечення рівних прав і можливостей, а також важливим чинником соціальної стійкості та розвитку інклюзивного суспільства.

1.4. Аналіз стану національної мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі

Конфлікти є невід’ємною складовою будь-яких міжособистісних стосунків, зокрема партнерських. Різниця у поглядах, потребах, цінностях та емоційному сприйнятті є природною, тому виникнення конфліктних

ситуацій саме по собі не є негативним явищем. У здорових стосунках конфлікти виконують конструктивну функцію — сприяють кращому розумінню один одного, пошуку компромісів та розвитку взаємин.

Водночас важливо розмежовувати здоровий конфлікт і психологічне насильство. Основною відмінністю є те, що у конструктивному конфлікті сторони залишаються рівними, поважають межі одне одного та прагнуть вирішення проблеми, тоді як психологічне насильство спрямоване на контроль, приниження та підпорядкування однієї особи іншій. Такі дії мають системний характер і завдають шкоди емоційному стану, самооцінці та психічному здоров'ю постраждалої особи.

Психологічне насильство може проявлятися у різних формах, серед яких виділяють такі:

Газлайтинг — одна з найбільш прихованих форм насильства, що полягає у свідомому перекручуванні фактів та реальності з метою змусити постраждалу особу сумніватися у власній пам'яті, сприйнятті та адекватності. Це призводить до втрати впевненості у собі та залежності від кривдника.

Знецінення — систематичне применшення або ігнорування почуттів, потреб і досягнень постраждалої особи. Такі дії можуть проявлятися у формі насмішок, критики або байдужості, що поступово руйнує самооцінку.

Перекладення відповідальності — ситуація, коли кривдник перекладає провину за власні дії на постраждалу особу, формуючи у неї відчуття провини навіть за ті обставини, на які вона не може вплинути.

Погрози — використання залякування як засобу контролю. Це можуть бути як прямі, так і приховані погрози, які створюють атмосферу страху та змушують постраждалу особу підкорятися.

Мовчання як покарання — ігнорування або демонстративне припинення спілкування з метою маніпуляції та покарання. Така поведінка

не є способом «заспокоїтися», а виступає інструментом психологічного тиску.

Маніпуляції через почуття провини — кривдник викликає у постраждалої особи відчуття провини, щоб контролювати її поведінку та рішення.

Порівняння з іншими — постійне порівняння з іншими людьми, що підриває самооцінку та формує відчуття меншовартості.

«Історичне бомбардування» — регулярне згадування минулих помилок, навіть після їх обговорення, що не дає змоги постраждалій особі рухатися вперед і підтримує постійне відчуття провини.

Усі ці форми психологічного насильства мають спільну мету — встановлення контролю над постраждалою особою, зниження її самооцінки та формування емоційної залежності. Вони часто є малопомітними для оточення, однак їх наслідки можуть бути не менш руйнівними, ніж фізичне насильство.

Таким чином, розпізнавання проявів психологічного насильства є важливою умовою своєчасного реагування та надання допомоги постраждалим. Соціальні працівники повинні володіти відповідними знаннями та навичками для виявлення таких форм насильства, а також для надання ефективної підтримки та захисту прав постраждалих осіб.

Аналіз стану національної мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, здійснено на основі результатів першого комплексного національного моніторингу, що охопив діяльність 1126 служб по всій території України .

На момент проведення моніторингу (2025 рік) мережа спеціалізованих служб являє собою **розгалужену багаторівневу систему**, яка забезпечує:

- різні формати допомоги (мобільні, стаціонарні, дистанційні);

- різні рівні інтенсивності підтримки (від первинного консультування до довготривалого притулку);
- територіальне охоплення як міських, так і сільських громад.

Кількісне зростання мережі є суттєвим: якщо у 2018 році функціонувало близько **30 служб**, то у 2025 році їх кількість перевищила **1100**, що свідчить про активну державну політику у сфері протидії насильству .

2. Структура мережі спеціалізованих служб

Мережа складається з **семи основних типів служб**, які доповнюють одна одну:

1. Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги

- 728 служб (64,6% від загальної кількості)
- основна функція:
  - кризове реагування;
  - виїзна допомога;
  - робота у віддалених громадах

 Це **ключовий елемент системи в умовах війни**, оскільки забезпечує доступ до допомоги там, де стаціонарні служби відсутні або не функціонують.

2. Денні центри соціально-психологічної допомоги

- 108 центрів (≈9,6%)
- забезпечують:
  - комплексну підтримку;
  - психологічну допомогу;
  - соціальний супровід;
  - групову роботу

 Вимагають значних ресурсів, тому частіше функціонують у фінансово спроможних громадах.

3. Кризові кімнати

- 103 (≈9,1%)

- призначені для:
  - негайного захисту постраждалих;
  - ізоляції від кривдника;
  - короткострокового перебування

4. Притулки

- 57 (≈5,1%)
- забезпечують:
  - довготривале проживання;
  - реабілітацію;
  - юридичну та психологічну допомогу

 Це найбільш ресурсомісткий, але критично важливий вид допомоги.

5. Інші служби (узагальнено)

- служби консультування
- гарячі лінії
- спеціалізовані центри

 Виконують функції:

- інформування;
- первинної підтримки;
- перенаправлення до інших служб.

Основні тенденції розвитку мережі

Аналіз дозволив виокремити такі тенденції:

1. Домінування мобільних форм допомоги

Це пояснюється:

- війною;
- переміщенням населення;
- руйнуванням інфраструктури.

Нерівномірність територіального розподілу

- більше служб у великих містах;
- дефіцит у сільських і прифронтових громадах.

Залежність від фінансування

Служби функціонують за рахунок:

- державних субвенцій;
- місцевих бюджетів;
- міжнародної допомоги.

Розвиток міжсекторальної взаємодії

Система включає:

- соціальні служби;
- медичні установи;
- правоохоронні органи;
- громадські організації.

Моніторинг базувався на **трикомпонентній моделі оцінювання**:

1. Спроможність (capacity)

Оцінювались:

- матеріально-технічна база;
- кадрове забезпечення;
- фінансування;
- внутрішні процеси;
- інформування населення;
- участь у системі перенаправлення.

2. Ефективність (performance)

Визначалася через:

- кількість бенефіціарів;
- відповідність навантаження можливостям служби.

3. Якість (quality)

Оцінювались:

- доступність;
- повнота послуг;
- надійність;
- чутливість до потреб постраждалих;

- інклюзивність.

Війна суттєво трансформувала систему:

- руйнування інфраструктури;
- евакуація персоналу;
- нестача ресурсів;
- зростання попиту на послуги;
- поява нових форм насильства (зокрема онлайн).

Також:

- понад 12 млн осіб потребують допомоги;
- значна частина постраждалих не звертається по підтримку через страх і стигматизацію .

У процесі аналізу виявлено такі ключові проблеми:

- нерівномірність доступу до послуг;
- недостатнє фінансування;
- кадровий дефіцит;
- слабка координація між службами;
- обмежена доступність для людей з інвалідністю;
- низький рівень поінформованості населення;
- перевантаження окремих служб.

Спеціалізовані служби виконують критично важливі функції:

- забезпечують безпеку постраждалих;
- надають психологічну та соціальну підтримку;
- сприяють відновленню;
- формують довіру до держави.

Якість їх роботи безпосередньо впливає на:

- ефективність протидії насильству;
- рівень звернень постраждалих;
- соціальну стабільність суспільства.

Отже, національна мережа спеціалізованих служб в Україні демонструє **суттєвий кількісний розвиток та інституційне становлення**, однак потребує подальшого вдосконалення у напрямі:

- підвищення якості послуг;
- забезпечення рівного доступу;
- посилення координації;
- стабільного фінансування.

Особливої актуальності ці завдання набувають в умовах воєнного стану, коли зростає кількість постраждалих та ускладнюються умови надання допомоги.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ПРОТИДІЇ ВИПАДКАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Структура та характеристика національної мережі спеціалізованих служб

Мережа спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, являє собою багаторівневу, функціонально диференційовану систему, у межах якої різні формати сервісів взаємодоповнюють один одного. Така структура забезпечує одночасно як широке територіальне охоплення, так і можливість надання допомоги різного рівня інтенсивності — від первинного консультування до довготривалої реабілітації. Станом на січень 2025 року національна мережа налічувала 1126 спеціалізованих служб, які були класифіковані за сімома основними типами .

Найбільш чисельною складовою мережі є мобільні бригади соціально-психологічної допомоги — 728 служб, що становить 64,6% від загальної кількості. Їх домінування відображає стратегічну орієнтацію державної політики на забезпечення мобільності та доступності допомоги, особливо у віддалених територіальних громадах, а також у регіонах із підвищеними безпековими ризиками. Мобільні бригади виконують функції кризового реагування, забезпечують психологічну підтримку та соціальний супровід безпосередньо за місцем перебування постраждалих. У контексті воєнного стану вони набувають особливого значення, оскільки дозволяють оперативно реагувати на випадки насильства навіть за умов обмеженого функціонування стаціонарної інфраструктури. Крім того, вони часто виступають первинною ланкою контакту, забезпечуючи швидке встановлення взаємодії з постраждалими.

Другим за поширеністю типом є денні центри соціально-психологічної допомоги, кількість яких становить 108 (близько 9,6% мережі). Ці установи представляють стаціонарний формат підтримки, що

передбачає надання комплексних послуг, зокрема психологічного консультування, кризових інтервенцій, соціального супроводу, а також індивідуальної та групової роботи. Водночас створення та функціонування денних центрів потребує значних фінансових ресурсів, що обумовлює їх концентрацію переважно у громадах із вищим рівнем фінансової спроможності або тих, які мають доступ до державних субвенцій чи міжнародної донорської підтримки.

Важливу роль у системі захисту постраждалих відіграють кризові кімнати та притулки, які забезпечують фізичну безпеку та тимчасове або довгострокове розміщення осіб, що перебувають у ситуації загрози. Кризові кімнати (103 одиниці, або 9,1%) призначені для негайного реагування та короткострокового перебування, дозволяючи швидко ізолювати постраждалу особу від кривдника та надати первинну допомогу. Притулки (57 одиниць, або 5,1%) виконують функцію довготривалого захисту, забезпечуючи безпечні умови проживання, психологічну, соціальну та юридичну підтримку, а також реабілітаційні послуги. Обидва типи служб є критично важливими у випадках високого ризику повторного насильства. Водночас їх створення вимагає значних інвестицій у матеріально-технічну базу, безпеку та утримання, що зумовлює використання змішаних моделей фінансування, включаючи місцеві бюджети, державні субвенції та міжнародну допомогу.

Окрему функціональну нішу займають спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування, яких на момент моніторингу зафіксовано 107 (9,5%). Вони виконують роль «першої точки входу» до системи підтримки, забезпечуючи первинне інформування, кризове консультування, психологічну підтримку та перенаправлення до інших служб. Їх значення особливо зростає у громадах, де відсутні розвинені стаціонарні сервіси. Таким чином, ці служби виступають важливим зв’язуючим елементом між базовою соціальною допомогою та

високоспеціалізованими сервісами, забезпечуючи оперативну стабілізацію ситуації постраждалих.

До структури мережі також входять гарячі лінії з питань запобігання та протидії домашньому насильству, яких налічується 9 (0,8%). Незважаючи на незначну кількість, вони виконують надзвичайно важливу функцію — забезпечують цілодобовий дистанційний доступ до інформації, кризового консультування та перенаправлення. Гарячі лінії часто стають першим каналом звернення для осіб, які не мають можливості або не готові звертатися особисто, що особливо актуально в умовах війни та масового переміщення населення.

Останню категорію становлять інші спеціалізовані сервіси (14 одиниць, близько 1,2%), які включають інноваційні, комбіновані або експериментальні формати допомоги. Хоча їх кількість є незначною, вони демонструють високу гнучкість та здатність адаптуватися до специфічних потреб громад, що є особливо цінним у кризових умовах.

Структура національної мережі спеціалізованих служб

Тип служби	Кількість (%)	Основні функції
Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги	728 (64,6%)	Кризове реагування; виїзна допомога; психологічна підтримка; соціальний супровід; робота у віддалених громадах; первинний контакт із постраждалими
Денні центри соціально-психологічної допомоги	108 (≈9,6%)	Комплексна підтримка; психологічне консультування; кризові інтервенції; індивідуальна та групова робота; соціальний супровід
Кризові кімнати	103 (≈9,1%)	Негайний захист; короткострокове розміщення; ізоляція від кривдника;

Тип служби	Кількість (%)	Основні функції
		первинний кризовий супровід
Притулки	57 (≈5,1%)	Довгострокове проживання; безпека; психологічна, соціальна та юридична допомога; реабілітація
Служби первинного соціально-психологічного консультування	107 (≈9,5%)	Первинна допомога; інформування; кризове консультування; перенаправлення до інших служб; “точка входу” у систему
Гарячі лінії	9 (≈0,8%)	Дистанційне консультування; екстрена підтримка; інформування; перенаправлення; доступ незалежно від місця перебування
Інші спеціалізовані сервіси	14 (≈1,2%)	Інноваційні та комбіновані формати; адаптація до потреб громади; спеціалізовані або тимчасові послуги

Загалом структура мережі свідчить про збалансоване поєднання мобільних та стаціонарних форм допомоги. Мобільні служби забезпечують оперативність і доступність, тоді як стаціонарні формати формують інституційну основу системи, забезпечуючи тривалу та комплексну підтримку. Гарячі лінії доповнюють цю систему як універсальні канали доступу до допомоги.

Водночас аналіз показує, що, попри загальну збалансованість, мережа має певні структурні диспропорції. Зокрема, переважання мобільних бригад свідчить про необхідність подальшого розвитку стаціонарних форм допомоги — притулків, кризових кімнат та денних центрів. Це особливо актуально для громад, які зазнали значного

навантаження внаслідок воєнних дій та внутрішнього переміщення населення. Розширення таких сервісів сприятиме зміцненню інституційної спроможності системи та забезпеченню довготривалої підтримки постраждалих.

2.2. Соціальний працівник як суб'єкт соціального захисту жертв домашнього насильства

У сучасних умовах розвитку українського суспільства проблема домашнього насильства набуває особливої актуальності, що зумовлює необхідність підвищення ефективності діяльності соціальних працівників у сфері його запобігання та подолання. Саме соціальний працівник виступає одним із ключових суб'єктів системи реагування, який забезпечує комплексну підтримку постраждалих осіб, сприяє їх соціальній адаптації та захисту прав.

Роль соціального працівника у протидії домашньому насильству є багатогранною та охоплює широкий спектр функцій — від виявлення випадків насильства до реалізації заходів соціальної підтримки, реабілітації та профілактики. Важливою складовою цієї діяльності є міжвідомча взаємодія, яка передбачає співпрацю з органами Національної поліції, закладами охорони здоров'я, освітніми установами, центрами соціальних служб, громадськими організаціями та іншими суб'єктами.

Однією з ключових функцій соціального працівника є **раннє виявлення випадків домашнього насильства**. Це передбачає здатність розпізнавати як очевидні, так і приховані форми насильства, зокрема психологічне, економічне або сексуальне. У цьому контексті важливими є професійні навички спостереження, аналізу поведінки клієнтів, а також уміння встановлювати довірливий контакт.

Не менш важливою є функція **оцінки потреб постраждалої особи**, яка включає визначення рівня небезпеки, наявних ресурсів, соціального

оточення та можливостей отримання допомоги. Така оцінка дозволяє розробити індивідуальний план соціального супроводу, спрямований на відновлення безпеки та стабілізацію життєвої ситуації.

Значну роль соціальний працівник відіграє у **наданні соціальних послуг**, зокрема:

- соціального супроводу;
- психологічної підтримки;
- інформаційно-консультативної допомоги;
- сприяння у доступі до правової допомоги;
- направлення до спеціалізованих служб (притулки, кризові кімнати, мобільні бригади).

Особливої уваги потребує **кризове втручання**, яке передбачає оперативне реагування на випадки насильства, забезпечення безпеки постраждалої особи та координацію дій із іншими службами. У таких ситуаціях соціальний працівник виступає як координатор допомоги та посередник між різними інституціями.

Важливим напрямом діяльності є також **профілактика домашнього насильства**, яка включає проведення інформаційно-просвітницьких заходів, формування ненасильницьких моделей поведінки, подолання гендерних стереотипів та підвищення обізнаності населення щодо прав людини. Соціальний працівник виступає агентом соціальних змін, сприяючи формуванню культури рівності та взаємоповаги.

Крім того, значну роль відіграє **робота з кривдниками**, яка спрямована на зміну їх поведінки, усвідомлення відповідальності та попередження повторних випадків насильства. Така діяльність потребує спеціальної підготовки та застосування відповідних методик.

У сучасних умовах особливої ваги набуває також **гендерно чутливий підхід** у роботі соціального працівника. Він передбачає врахування специфічних потреб жінок як основної категорії постраждалих,

а також розуміння структурних причин насильства, пов’язаних із гендерною нерівністю.

Таким чином, роль соціального працівника у протидії домашньому насильству є комплексною та багатовимірною. Вона включає як безпосередню допомогу постраждалим, так і участь у формуванні державної політики, профілактиці насильства та розвитку міжвідомчої взаємодії. Ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від рівня професійної підготовки фахівців, їх компетентностей та здатності працювати в умовах сучасних соціальних викликів.

2.3. Стамбульська конвенція як міжнародний стандарт протидії насильству щодо жінок

Важливим етапом розвитку міжнародної та національної політики у сфері протидії насильству щодо жінок стало ухвалення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, більш відомої як Стамбульська конвенція (2011 р.). Цей документ є першим юридично обов’язковим міжнародним інструментом, що комплексно регулює питання запобігання насильству, захисту постраждалих та притягнення кривдників до відповідальності.

Конвенція ґрунтується на визнанні того, що насильство щодо жінок є проявом історично сформованої нерівності між жінками і чоловіками та одним із ключових механізмів підтримання дискримінації. Вона визначає насильство як порушення прав людини та форму дискримінації, що потребує системного реагування з боку держави.

Ключовою особливістю Конвенції є її комплексний підхід, відомий як принцип «4Р»:

- **prevention (запобігання)** — передбачає формування гендерної культури, подолання стереотипів, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, впровадження освітніх програм;

- **protection (захист)** — включає створення системи спеціалізованих служб підтримки, забезпечення безпеки постраждалих, доступу до правової та психологічної допомоги;
- **prosecution (переслідування)** — передбачає криміналізацію різних форм насильства, ефективне розслідування та покарання кривдників;
- **policy (комплексна політика)** — забезпечує координацію між державними органами, формування цілісної стратегії та міжвідомчу взаємодію.

Конвенція встановлює чіткі зобов'язання держав щодо створення ефективної системи реагування, яка включає розбудову мережі спеціалізованих служб, таких як притулки, кризові центри, гарячі лінії, мобільні бригади допомоги. Особлива увага приділяється принципу доступності послуг для всіх категорій населення, включаючи жінок з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп.

Важливим аспектом є також впровадження постраждало-орієнтованого підходу, який передбачає повагу до гідності, конфіденційність, безпеку та індивідуалізацію допомоги. Конвенція наголошує на необхідності підготовки фахівців — соціальних працівників, правоохоронців, медиків — для ефективного реагування на випадки насильства.

Окрему увагу приділено профілактиці насильства через освіту та зміну суспільних установок. Держави зобов'язані інтегрувати гендерну тематику в освітні програми, сприяти формуванню ненасильницьких моделей поведінки та підвищенню рівня обізнаності населення.

Ратифікація Україною Стамбульської конвенції у 2022 році стала важливим кроком на шляху європейської інтеграції та удосконалення національної системи захисту прав жінок. Це зумовило необхідність гармонізації законодавства, розвитку мережі спеціалізованих служб,

впровадження нових стандартів соціальної роботи та посилення міжвідомчої взаємодії.

Принципи Стамбульської конвенції → практична реалізація

Принцип (4P)	**Зміст принципу**	**Практична реалізація в Україні**
Запобігання (Prevention)	Формування нульової толерантності до насильства; подолання гендерних стереотипів	Інформаційні кампанії; освітні програми; гендерна освіта; просвітницька робота у громадах
Захист (Protection)	Забезпечення безпеки та підтримки постраждалих	Створення притулків, кризових кімнат, мобільних бригад; соціальні послуги; гарячі лінії
Переслідування (Prosecution)	Притягнення кривдників до відповідальності	Криміналізація домашнього насильства; обмежувальні приписи; діяльність поліції та судів
Комплексна політика (Policy)	Координація державної політики та міжвідомча взаємодія	Міжвідомча співпраця (соцслужби, поліція, медицина); державні програми; моніторинг
Постраждало-орієнтований підхід	Пріоритет прав і безпеки постраждалої особи	Індивідуальний підхід; конфіденційність; добровільність допомоги
Недискримін	Рівний доступ до	Послуги для ВПО,

Принцип (4Р)	Зміст принципу	Практична реалізація в Україні
ація	допомоги для всіх груп	жінок з інвалідністю, сільського населення
Гендерна чутливість	Врахування гендерної нерівності як причини насильства	Гендерний підхід у соціальній роботі; навчання фахівців

Водночас імплементація положень Конвенції потребує подальших зусиль, зокрема у напрямі:

- забезпечення належного фінансування соціальних послуг;
- підвищення кваліфікації фахівців;
- подолання гендерних стереотипів у суспільстві;
- розвитку інклюзивних та доступних сервісів;
- удосконалення механізмів моніторингу та оцінки ефективності політики.

Порівняльна таблиця: ДО і ПІСЛЯ ратифікації Стамбульської конвенції в Україні

Критерій	До ратифікації (до 2022 р.)	Після ратифікації (з 2022 р.)
Законодавча база	Частково сформована; фрагментарні норми	Гармонізація з європейськими стандартами; комплексний підхід
Визначення насильства	Обмежене трактування	Розширене розуміння (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне)
Кримінальна	Недостатньо	Посилена

Критерій	До ратифікації (до 2022 р.)	Після ратифікації (з 2022 р.)
відповідальність	ефективна	відповідальність; чіткі механізми реагування
Система допомоги	Обмежена кількість служб	Активний розвиток мережі (притулки, мобільні бригади, центри)
Міжвідомча взаємодія	Недостатньо скоординована	Системна взаємодія між службами
Підхід до постраждалих	Часто формальний	Постраждало-орієнтований підхід
Підготовка фахівців	Обмежена	Активне навчання (соцпрацівники, поліція, медики)
Роль громад	Обмежена участь	Активна реалізація політики на місцевому рівні
Обізнаність населення	Низька	Зростання через кампанії та просвіту
Відповідність стандартам ЄС	Часткова	Значно підвищена

Ратифікація Стамбульської конвенції стала ключовим етапом трансформації системи протидії насильству в Україні, забезпечивши перехід від фрагментарних заходів до комплексної, системної політики, орієнтованої на захист прав постраждалих та запобігання насильству.

Отже, аналіз положень Стамбульської конвенції засвідчує, що вона встановлює комплексний, системний підхід до протидії насильству, який охоплює не лише реагування на вже вчинені випадки, а й превенцію,

формування суспільної свідомості, належне ресурсне забезпечення та інтеграцію всіх суб'єктів у єдину політику.

Водночас у національному законодавстві України спостерігається низка концептуальних і нормативних розбіжностей із підходами, закріпленими у Конвенції.

Передусім, це стосується **концептуального рівня**, зокрема визначення поняття «гендер». Стамбульська конвенція трактує гендер як соціально зумовлену категорію, що включає ролі, поведінкові моделі та соціальні очікування щодо жінок і чоловіків. Натомість у законодавстві України відсутнє уніфіковане нормативне визначення цього поняття, що обмежує можливості впровадження гендерно чутливого підходу у повному обсязі.

Другим важливим аспектом є **ресурсне забезпечення державної політики**. Стаття 8 Конвенції прямо зобов'язує державу забезпечити достатні, стабільні та довгострокові фінансові і людські ресурси для реалізації заходів у сфері протидії насильству, включаючи підтримку діяльності громадських організацій. В Україні ж фінансування має фрагментарний характер, залежить від бюджетних рішень і часто реалізується через тимчасові програми або донорську підтримку. Це створює ризики нестабільності функціонування спеціалізованих служб та нерівного доступу до допомоги.

Третім ключовим напрямом є **превенція насильства**. Відповідно до статті 12 Конвенції, держави повинні здійснювати системну політику, спрямовану на зміну соціальних і культурних моделей поведінки, подолання гендерних стереотипів та усунення причин насильства. В українському законодавстві превенція здебільшого зводиться до інформаційно-просвітницьких заходів, без належного нормативного закріплення системного підходу до трансформації соціальних установок.

Особливої уваги потребує **роль спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб**. У законодавстві України вони переважно

розглядаються як інструмент реагування після факту насильства, тоді як у Стамбульській конвенції їм відводиться значно ширша роль — як елементу системної профілактики, підвищення обізнаності та запобігання повторній віктимізації. Відсутність чіткого нормативного закріплення превентивної функції таких служб обмежує їх потенціал у реалізації комплексної політики.

Аналогічна ситуація спостерігається у сфері **інформаційної політики та підвищення обізнаності населення**. Хоча законодавство України передбачає проведення інформаційно-просвітницьких заходів, воно не визначає спеціалізовані служби як ключових суб'єктів цієї діяльності та не встановлює обов'язкових стандартів, механізмів і критеріїв її ефективності. Відповідно, ця діяльність має епізодичний характер і значною мірою залежить від ініціатив громадських організацій або міжнародних партнерів.

Крім того, у законодавстві відсутній системний підхід до **залучення засобів масової інформації та приватного сектору**, які відповідно до положень Конвенції мають відігравати важливу роль у формуванні суспільних уявлень та подоланні стереотипів. Це також знижує ефективність превентивної політики.

У практичному вимірі зазначені прогалини призводять до того, що система протидії насильству в Україні:

- має нерівномірний рівень розвитку в різних регіонах;
- залежить від зовнішнього фінансування;
- не забезпечує повною мірою системну профілактику;
- зосереджена переважно на реагуванні, а не попередженні насильства.

Таким чином, українське законодавство частково відповідає положенням Стамбульської конвенції, зокрема у частині створення інституційної системи реагування та надання допомоги постраждалим.

Водночас відповідність залишається неповною у таких ключових аспектах, як:

- концептуальне визначення гендеру;
- забезпечення стабільного фінансування;
- системна превенція насильства;
- нормативне закріплення ролі спеціалізованих служб у профілактиці;
- формування державної інформаційної політики.

Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства України з урахуванням стандартів Стамбульської конвенції, що дозволить підвищити ефективність державної політики та забезпечити комплексний захист прав осіб, які постраждали від насильства.

Таким чином, Стамбульська конвенція виступає ключовим міжнародним стандартом у сфері протидії насильству щодо жінок, який визначає сучасні підходи до соціальної роботи, формує нові вимоги до державної політики та сприяє розвитку ефективної системи підтримки постраждалих. Її імплементація в Україні є важливим кроком до побудови безпечного, інклюзивного та справедливого суспільства.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Підготовка фахівців до соціальної роботи з жінками

Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками є важливою складовою професійної освіти у сфері соціальної роботи, оскільки ця категорія клієнтів характеризується різноманітністю соціальних проблем, специфічними потребами та високим рівнем вразливості. В умовах сучасного українського суспільства, особливо в період воєнного стану, значно зростає потреба у фахівцях, здатних надавати комплексну соціальну, психологічну та правову допомогу жінкам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Згідно з освітньою програмою підготовки бакалаврів спеціальності «Соціальна робота», курс «Соціальна робота з жінками» спрямований на формування у студентів системи знань про становище жінки в суспільстві, гендерні аспекти соціальних проблем, а також опанування сучасних технологій психосоціальної роботи з цією категорією клієнтів . Особливий акцент робиться на гендерному підході, який дозволяє враховувати специфіку соціальних ролей, нерівностей та дискримінаційних практик, що впливають на життя жінок.

Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників охоплює декілька ключових напрямів. По-перше, це теоретична підготовка, яка передбачає вивчення основ гендерної політики, історії фемінізму, соціального статусу жінок, а також аналіз їхніх соціальних проблем, таких як дискримінація, бідність, насильство, безробіття, соціальна ізоляція. По-друге, важливе місце займає практико-орієнтована підготовка, яка включає опанування технологій соціальної роботи з різними групами жінок, зокрема жертвами домашнього насильства, внутрішньо переміщеними

особами, жінками з залежностями, одинокими матерями, жінками, звільненими з місць позбавлення волі.

Особливу роль у підготовці фахівців відіграє формування професійних компетентностей. До них належать: комунікативні (вміння встановлювати довірливі стосунки з клієнтками), психологічні (здатність надавати емоційну підтримку), правові (знання законодавства у сфері захисту прав жінок), проєктні (здатність розробляти та реалізовувати соціальні програми), а також міжкультурні та інклюзивні компетентності. Важливим є також розвиток «soft skills», таких як емоційний інтелект, критичне мислення, здатність до командної роботи та саморозвитку .

Не менш важливим компонентом є практична підготовка студентів, яка реалізується через участь у тренінгах, волонтерській діяльності, практиці в соціальних службах, а також виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань. Це дозволяє майбутнім фахівцям не лише засвоїти теоретичні знання, але й сформувати професійні вміння, необхідні для роботи в реальних умовах.

Сучасні підходи до підготовки соціальних працівників передбачають інтеграцію інноваційних методів навчання, зокрема кейс-методу, проєктного навчання, тренінгових технологій, що сприяють розвитку практичних навичок і професійної рефлексії. Важливим є також формування гендерної чутливості, яка дозволяє уникати стереотипного мислення та забезпечувати ефективну допомогу жінкам з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

Таким чином, підготовка фахівців до соціальної роботи з жінками є комплексним процесом, що поєднує теоретичну, практичну та особистісну складові. Її ефективність визначається здатністю майбутніх соціальних працівників застосовувати гендерно орієнтований підхід, використовувати сучасні технології соціальної роботи та забезпечувати якісну підтримку жінок у складних життєвих обставинах.

3.2. Формування гендерних компетентностей у підготовці соціальних працівників

Формування гендерних компетентностей є невід'ємною складовою професійної підготовки соціальних працівників, оскільки сучасна соціальна робота передбачає врахування гендерних аспектів у всіх напрямах професійної діяльності. Заклади вищої освіти сьогодні стикаються з низкою викликів, пов'язаних із необхідністю забезпечення рівного доступу до освіти та професійної реалізації для жінок і чоловіків, а також впровадженням гендерно чутливих і гендерно-перетворювальних підходів .

Сутність гендерних компетентностей полягає у поєднанні знань, умінь і цінностей, які забезпечують здатність фахівця ефективно працювати в умовах гендерної рівності та протидіяти дискримінації. Змістовно вони включають знання основ гендерної теорії, міжнародного та національного законодавства у сфері гендерної рівності, розуміння гендерних ролей і стереотипів, а також усвідомлення природи гендерно зумовленого насильства та дискримінації. Важливим є також розуміння механізмів реалізації гендерної політики, зокрема гендерного аналізу, гендерно-правової експертизи та використання гендерно дезагрегованих даних .

Практичний компонент гендерних компетентностей передбачає здатність застосовувати ці знання у професійній діяльності. Соціальний працівник повинен уміти інтегрувати гендерний підхід у свою роботу, аналізувати ситуації з позицій гендерної рівності, виявляти дискримінаційні практики та реагувати на випадки гендерно зумовленого насильства. Важливими є також навички надання допомоги постраждалим, ведення професійної комунікації без дискримінаційних висловлювань, дотримання етичних стандартів та забезпечення гендерно чутливого підходу до клієнтів.

Не менш значущою складовою є ціннісний компонент, який передбачає формування у майбутніх фахівців толерантності, поваги до прав людини, неприйняття будь-яких форм дискримінації та насильства, а також усвідомлення власної відповідальності за утвердження гендерної рівності у суспільстві. Саме цінності визначають професійну позицію соціального працівника та впливають на ефективність його діяльності.

Аналіз сучасних освітніх програм в Україні свідчить про активне впровадження гендерного компонента у підготовку фахівців різних спеціальностей. Зокрема, гендерні студії інтегруються у програми з педагогіки, психології, соціології та соціальної роботи. Це дозволяє формувати міждисциплінарне бачення проблем гендерної рівності та забезпечує підготовку фахівців, здатних працювати в умовах сучасних соціальних викликів .

Водночас дослідження показують, що існуючі освітні програми потребують постійного оновлення та адаптації до сучасних реалій, зокрема в умовах війни, зростання гендерно зумовленого насильства та соціальної вразливості жінок. Соціальні працівники повинні володіти актуальними знаннями, орієнтуватися у міжнародних тенденціях та активно застосовувати гендерний підхід у практичній діяльності.

Гендерні компетентності соціального працівника

Компонент	**Зміст компетентностей**	**Практичне значення у соціальній роботі**
Знання	Основи гендерної теорії; міжнародні документи (CEDAW, Стамбульська конвенція); національне законодавство; гендерна політика; гендерні ролі та стереотипи; гендерно зумовлене	Дозволяють розуміти причини нерівності та насильства; формують професійне бачення проблем; забезпечують

Компонент	Зміст компетентностей	Практичне значення у соціальній роботі
	насильство; дискримінація; гендерний аналіз; гендерно дезагреговані дані	правову грамотність фахівця
Вміння (навички)	Застосовувати законодавство; аналізувати гендерну ситуацію; інтегрувати гендерний підхід у практику; виявляти дискримінацію та стереотипи; реагувати на випадки насильства; надавати допомогу постраждалим; вести гендерно чутливу комунікацію; використовувати інструменти гендерної політики	Забезпечують ефективну допомогу клієнтам; дозволяють працювати з вразливими групами; підвищують якість соціальних послуг
Цінності	Гендерна рівність; недискримінація; повага до прав людини; неприйняття насильства; толерантність; етичність; відповідальність за професійну діяльність; гендерна чутливість	Формують професійну позицію фахівця; забезпечують етичність роботи; впливають на довіру клієнтів і ефективність допомоги

Гендерні компетентності соціального працівника мають комплексний характер і поєднують знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації. Саме їх інтеграція забезпечує ефективну професійну діяльність, спрямовану на подолання гендерної нерівності, захист прав жінок та надання якісної соціальної допомоги постраждалим від насильства.

Порівняльна характеристика: соціальний працівник vs гендерно чутливий фахівець

Критерій	Звичайний соціальний працівник	Гендерно чутливий фахівець
Підхід до клієнта	Загальний, універсальний	Індивідуалізований з урахуванням гендерних особливостей
Розуміння проблем	Орієнтація на соціальну ситуацію	Аналіз проблем через призму гендерної нерівності та дискримінації
Ставлення до гендеру	Може не враховувати гендерні аспекти	Чітко усвідомлює вплив гендерних ролей і стереотипів
Реагування на насильство	Реактивне, за фактом звернення	Проактивне: виявлення, попередження, комплексна допомога
Знання законодавства	Базові знання соціальної сфери	Глибокі знання гендерного законодавства (CEDAW, Стамбульська конвенція)
Комунікація	Загальна професійна	Гендерно чутлива, без дискримінаційної лексики
Робота зі стереотипами	Може не ідентифікувати	Виявляє та активно протидіє гендерним стереотипам
Підхід до допомоги	Формальний, за стандартами	Постраждало-орієнтований, емпатійний
Професійні цінності	Дотримання етики	Акцент на рівності, недискримінації, правах людини
Робота з вразливими групами	Загальна допомога	Спеціалізована підтримка (жінки, ВПО, постраждалі від насильства)
Аналітична діяльність	Обмежений аналіз	Використання гендерного аналізу, статистики
Роль у суспільстві	Виконавець соціальних функцій	Агент змін, який сприяє гендерній рівності

Гендерно чутливий фахівець відрізняється від традиційного соціального працівника більш глибоким розумінням соціальних проблем,

орієнтацією на права людини та здатністю враховувати гендерні аспекти у професійній діяльності. Саме такий підхід забезпечує ефективну соціальну допомогу, особливо у роботі з жінками, які зазнали насильства.

Таким чином, формування гендерних компетентностей є ключовою умовою підготовки сучасного соціального працівника. Воно забезпечує здатність фахівця ефективно реагувати на соціальні проблеми, пов'язані з гендерною нерівністю, сприяти захисту прав жінок та формуванню гендерно чутливого суспільства.

3.3. Програма підготовки майбутніх соціальних працівників до протидії домашньому насильству

Мета програми

Метою програми є формування у майбутніх соціальних працівників цілісної системи знань, практичних умінь і професійних цінностей, необхідних для ефективної діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Програма спрямована на підготовку фахівців, здатних не лише реагувати на випадки насильства, а й здійснювати профілактичну, просвітницьку та реабілітаційну роботу з різними категоріями населення.

Завдання програми (деталізація)

1. **Формування теоретичних знань**

Передбачає вивчення сутності домашнього насильства як соціального явища, його причин, форм і наслідків, а також усвідомлення гендерної природи насильства.

2. **Опанування нормативно-правової бази**

Студенти вивчають законодавство України та міжнародні документи, що регулюють питання протидії насильству, та вчаться застосовувати їх у практичній діяльності.

3. **Розвиток практичних навичок**

Формуються вміння виявляти випадки насильства, проводити оцінку

потреб постраждалих, здійснювати соціальний супровід та кризове втручання.

4. **Формування професійних цінностей** Виховання толерантності, емпатії, гендерної чутливості та орієнтації на права людини.

Детальний зміст модулів

Модуль 1. Теоретичні основи домашнього насильства

Цей модуль забезпечує базове розуміння проблеми. Розглядаються:

- сутність домашнього насильства як соціального явища;
- види насильства: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне;
- причини: соціально-економічні, культурні, психологічні;
- фактори ризику (бідність, залежності, травматичний досвід);
- гендерні аспекти насильства;
- наслідки для жінок (травми, ізоляція, втрата соціальних зв’язків).

 Результат: студент розуміє природу насильства і може його ідентифікувати.

Модуль 2. Законодавче забезпечення

Модуль спрямований на формування правової грамотності.

Вивчається:

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- міжнародні документи (CEDAW, Стамбульська конвенція);
- права постраждалих;
- механізми захисту (термінові заборонні приписи, обмежувальні заходи);
- алгоритм дій соціального працівника;
- система суб’єктів реагування (поліція, соцслужби, медики).

 Результат: студент вміє діяти у правовому полі.

Модуль 3. Технології соціальної роботи

Один із ключових практичних модулів.

Охоплює:

- кризове втручання (швидка допомога);
- кейс-менеджмент (ведення випадку);
- соціальний супровід;
- оцінка потреб клієнта;
- робота з сім’єю;
- міжвідомча взаємодія;
- реабілітація постраждалих.

 Результат: студент володіє інструментами роботи.

Модуль 4. Комунікація з постраждалими

Формує психологічні навички.

Включає:

- встановлення довіри;
- активне слухання;
- емпатію;
- роботу з травмою;
- ненасильницьку комунікацію;
- етичні принципи (конфіденційність, безпека);
- уникнення віктимблеймінгу.

 Результат: студент вміє правильно спілкуватися з постраждалими.

Модуль 5. Практична підготовка

Найбільш прикладний блок.

Передбачає:

- аналіз реальних кейсів;
- рольові ігри;
- моделювання кризових ситуацій;

- стажування у соціальних службах;
- участь у проєктах;
- волонтерство.

 Результат: формування реального досвіду.

Модуль 6. Профілактика та просвіта

Орієнтований на попередження насильства.

Включає:

- проведення інформаційних кампаній;
- роботу в громадах;
- просвіту щодо прав жінок;
- формування гендерної культури;
- подолання стереотипів;
- розвиток ненасильницьких моделей поведінки.

 Результат: студент здатен працювати на попередження.

Методи навчання (деталізація)

- лекції (теорія)
- тренінги (навички)
- кейс-метод (аналіз ситуацій)
- рольові ігри (моделювання)
- проєкти (практика)
- стажування (реальний досвід)

Після завершення програми студент:

- знає природу домашнього насильства;
- розуміє законодавство;
- вміє виявляти постраждалих;
- надає психологічну та соціальну допомогу;
- працює у команді фахівців;
- застосовує гендерний підхід;
- здатний до профілактичної діяльності.

Запропонована програма підготовки є комплексною, поєднує теоретичну, практичну та ціннісну складові професійної діяльності. Її реалізація сприяє підготовці висококваліфікованих соціальних працівників, здатних ефективно протидіяти домашньому насильству, надавати допомогу постраждалим та формувати безпечне, гендерно чутливе середовище в суспільстві

Упровадження розробленої програми підготовки майбутніх соціальних працівників до протидії домашньому насильству засвідчило її ефективність як інструменту формування професійних компетентностей та практичної готовності студентів до роботи з постраждалими особами. Програма була апробована із залученням здобувачів вищої освіти, які брали участь у тренінгах, практичних заняттях, аналізі кейсів та волонтерській діяльності.

З метою оцінки результативності програми було проведено анкетування учасників після завершення навчання. У дослідженні взяли участь студенти, які пройшли всі етапи підготовки. Аналіз отриманих даних дозволив виявити позитивну динаміку у формуванні як теоретичних знань, так і практичних навичок.

Зокрема, переважна більшість респондентів (понад 90%) зазначили, що значно покращили розуміння сутності домашнього насильства, його причин та наслідків. Усі опитані (100%) підтвердили, що програма допомогла їм краще орієнтуватися у законодавстві та алгоритмах реагування на випадки насильства. Це свідчить про високий рівень засвоєння теоретичного матеріалу.

Особливо вагомими виявилися результати щодо розвитку практичних навичок. Близько 95% учасників відзначили, що набули впевненості у спілкуванні з постраждалими, навчилися встановлювати довірливий контакт та застосовувати принципи емпатійного слухання. Студенти підкреслили важливість тренінгових занять, рольових ігор та

аналізу реальних кейсів, які дозволили наблизити навчання до практичної діяльності.

У контексті формування професійних цінностей усі респонденти (100%) зазначили, що програма сприяла розвитку толерантності, гендерної чутливості та усвідомлення важливості дотримання прав людини. Значна частина опитаних також підкреслила зміну власного ставлення до проблеми домашнього насильства — від формального розуміння до глибшого усвідомлення її соціальної значущості.

Результати опитування засвідчили, що найбільш ефективними формами навчання стали:

- практичні заняття та тренінги;
- моделювання реальних ситуацій;
- участь у волонтерській діяльності;
- аналіз кейсів.

Водночас студенти зазначили і певні труднощі, зокрема:

- емоційну складність роботи з темою насильства;
- недостатній досвід живого спілкування з постраждалими;
- потребу у більш тривалому практичному компоненті.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що програма є ефективною та доцільною для впровадження у систему підготовки соціальних працівників. Вона сприяє не лише формуванню знань і навичок, але й розвитку професійної позиції, орієнтованої на захист прав людини та підтримку постраждалих від насильства.

Результати опитування учасників програми підготовки соціальних працівників

Питання / показник	**Результат (%)**
Розуміння сутності домашнього насильства покращилось	92%

Питання / показник	**Результат (%)**
Орієнтація у законодавстві та алгоритмах реагування	100%
Формування практичних навичок роботи з постраждалими	95%
Впевненість у комунікації з постраждалими	94%
Розвиток навичок емпатійного слухання	96%
Формування гендерної чутливості	100%
Усвідомлення важливості проблеми насильства	100%
Готовність до професійної діяльності у цій сфері	93%
Найефективніші методи – тренінги та практичні заняття	97%
Необхідність розширення практичної підготовки	88%
Виникнення труднощів (емоційна складність теми)	76%

Таким чином, результати апробації підтверджують, що комплексний підхід до підготовки фахівців, який поєднує теоретичну, практичну та ціннісну складові, забезпечує високий рівень готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у сфері протидії домашньому насильству.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано теоретичні та практичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства, а також визначено особливості їх професійної діяльності у системі соціального захисту.

У межах першого розділу встановлено, що забезпечення гендерної рівності є одним із ключових напрямів сучасної державної політики та важливою умовою демократичного розвитку суспільства. Аналіз законодавства засвідчив, що в Україні сформовано базову нормативно-правову основу у сфері гендерної рівності, яка загалом відповідає міжнародним стандартам, проте потребує подальшого вдосконалення, зокрема у частині чіткого визначення поняття «гендер» та посилення механізмів реалізації гендерної політики.

Дослідження міжнародних стратегічних документів, зокрема положень Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Стамбульської конвенції та директив Європейського Союзу, дозволило встановити, що міжнародні підходи до забезпечення гендерної рівності базуються на комплексності, системності та орієнтації на права людини. Вони передбачають не лише реагування на прояви дискримінації, але й усунення її причин, формування гендерно чутливого середовища та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Водночас аналіз вітчизняної політики у сфері гендерної рівності засвідчив, що її реалізація на рівні територіальних громад має нерівномірний характер і значною мірою залежить від ресурсного забезпечення, рівня підготовки фахівців та активності органів місцевого самоврядування. Це обумовлює необхідність посилення міжсекторальної взаємодії, розвитку локальних програм та впровадження європейських підходів до оцінки ефективності гендерної політики.

У другому розділі досліджено роль соціального працівника у протидії домашньому насильству та визначено його як ключового суб’єкта системи соціального захисту постраждалих осіб. Встановлено, що діяльність соціального працівника є багатофункціональною та включає виявлення випадків насильства, оцінку потреб постраждалих, надання соціальних послуг, здійснення кризового втручання, координацію міжвідомчої взаємодії та реалізацію профілактичних заходів.

Аналіз структури національної мережі спеціалізованих служб показав, що вона є розгалуженою та включає мобільні бригади, денні центри, притулки, кризові кімнати та консультативні служби. Водночас виявлено, що, попри кількісне зростання мережі, існують проблеми, пов’язані з нерівномірністю її розвитку, недостатнім фінансуванням та обмеженою доступністю послуг у деяких регіонах.

Особливу увагу приділено аналізу Стамбульської конвенції як міжнародного стандарту протидії насильству щодо жінок. Встановлено, що Конвенція передбачає комплексний підхід, який охоплює превенцію, захист постраждалих, притягнення кривдників до відповідальності та формування державної політики. Водночас визначено, що імплементація її положень в Україні є частковою, зокрема у питаннях фінансування, превентивної діяльності та нормативного закріплення гендерного підходу.

У третьому розділі обґрунтовано та реалізовано практичні заходи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з жінками, які зазнали домашнього насильства. Визначено, що ефективна підготовка фахівців повинна мати комплексний характер і поєднувати теоретичну, практичну та ціннісну складові.

Доведено, що формування гендерних компетентностей є необхідною умовою професійної підготовки соціальних працівників, оскільки забезпечує здатність ефективно реагувати на прояви гендерної нерівності та насильства. Запропонована програма підготовки, яка включає тренінги, кейс-методи, рольові ігри та практичну діяльність, сприяє розвитку

професійних навичок, емпатії, комунікативних здібностей та готовності до роботи з постраждалими.

Результати експериментального дослідження підтвердили ефективність впровадженої програми. Встановлено позитивну динаміку у формуванні знань, практичних умінь та професійних цінностей студентів. Зокрема, підвищився рівень обізнаності щодо проблеми домашнього насильства, сформувалися навички комунікації з постраждалими, зросла мотивація до професійної діяльності.

Водночас виявлено певні труднощі, зокрема емоційну складність роботи з темою насильства та потребу у розширенні практичної підготовки, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення освітніх програм.

Отже, мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано. Результати роботи підтверджують доцільність впровадження комплексного підходу до підготовки соціальних працівників, що забезпечує їх готовність до ефективної професійної діяльності у сфері протидії домашньому насильству та сприяє захисту прав жінок і формуванню гендерно рівного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєксєєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання: дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка; 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2017. 573 с.

2. Альтернативна доповідь по виконанню Україною Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (VIII періодична доповідь) / за ред. М.М. Скорик. Київ: БО БТ «Київський інститут ґендерних досліджень. 2017. 60 с.

3. Аналіз сильних і слабких сторін, сприятливих можливостей і небезпек, які виникають у процесі реформування системи державної опіки над дітьми-сиротами і дітьми, які залишилися без батьківського піклування / Київський міжнародний інститут соціології. Київ: Без вид-ва, 2007. 152 с.

4. Байдарова О. Перспективи дослідження професійної рефлексії в супервізії соціального працівника. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України.* 2010. № 10. С. 12-24.

5. Байдарова О., Карагодіна О., Кликова П. Як побудувати дієву модель професійних компетентностей фахівців сфери захисту прав та інтересів дітей в Україні? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 42-59.

6. Байдарова О., Карагодіна О., Федченков В. Чи відповідна модель професійних компетентностей потребам фахівців сфери захисту прав та інтересів дітей в Україні? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1-2. С. 80-96.

7. Байдарова О.О., Кликова П.І. Поняття компетентності прийомних батьків і батьків-вихователів в опіці над дітьми-сиротами та дітьми,

позбавленими батьківського піклування. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України*. 2014. Т. 7. Вип. 35. С. 6-14.

8. Байдюк Н.В. Використання інноваційних інтерактивних технологій ґендерної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія.* 2019. Вип. 1. С. 59-62.

9. Байдюк Н.В. Інтеграція ґендерних знань як невід'ємна складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до гармонізації ґендерних взаємовідносин у молодіжному середовищі. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. Ч. 2. № 11(270). С. 218-224.

10. Байдюк Н.В. Квест як інтерактивний метод формування ґендерної компетентності майбутніх соціальних педагогів. *Ґендерна парадигма освітнього простору*. 2016. № 3-4. С. 134-141.

11. Бевз Г.М. Молода сім'я та замінний догляд за дітьми: адаптація чи етап життєвого циклу? *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України*. 2016. Т. 10. Вип. 28. С. 17-26.

12. Білоліпцева О, Рассказова О. Неформальна ґендерна освіта працівників соціальної сфери: концепція та досвід. *Ґендерна парадигма освітнього простору*. 2017. № 6. С. 39-44.

13. Великодна М., Віняр Г. До проблеми україномовного перекладу статеворольового опитувальника BSRI. *Соціальна психологія.* 2013. № 56. С. 75-86.

14. Відповідь на інформаційний запит Мінсоцполітики України про надання інформації стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: лист № 292/0/77-20/2923 від 18 серпня 2020 р.

15. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі: внесок університетів у Болонський процес. *Tuning*

project. 2016. URL: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

16. Вовк Л.М. Формування ґендерної компетентності майбутніх педагогів в умовах ВНЗ. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки.* 2014. Вип. 24. С. 13-18.

17. Гайс Т., Роман Г. Ефективні технології у викладанні ґендерної тематики. *Ґендерне навчання військовослужбовців*. Женева: ДКЗС, Консорціум ПЗМ, 2016. С. 173-187.

18. Ґендер чи антиґендер: хто атакує демократію в Україні? / Український Жіночий Фонд, Ла Страда-Україна, Жінки в медіа. Київ: Без вид-ва, 2020. 45 с.

19. Ґендерне навчання військовослужбовців: посібник. Женева: ДКЗС, Консорціум ПЗМ, 2016. 214 с.

20. Ґендерний аналіз міжнародної допомоги для розвитку в Україні: базове дослідження / ООН Жінки, Європейська комісія. Київ: Без вид-ва, 2012-2013. 40 с.

21. Ґендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів: практичний посібник / Представництво фонда ім. Ф. Еберта в Україні. *Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти*. Суми. 2016. URL: http://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/12345.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

22. Ґендерно-обумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту: звіт за результатами дослідження / Український центр соціальних реформ. *Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні*. 2015. URL: http://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/final_ukr_report.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

23. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Ґендерна психологія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

24. Гришак С.М. Бар'єри легітимації ґендерної проблематики в академічному дискурсі вищої школи пострадянських країн. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* мат-ли VIII міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 травня 2017 р. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2017. С. 274-276.

25. Гришак С.М. Ґендерна компетентність як необхідна складова портрету сучасного спеціаліста соціальної сфери. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2008. № 1. С. 54-58.

26. Дороніна Т.О. Ґендерна компетентність у нових стандартах вищої освіти. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: ґендерний дискурс:* мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 5-7 жовтня, 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 151-152.

27. Дороніна Т.О. Проблема визначення поняття «ґендерний підхід» у сучасній науці та освіті. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Педагогіка, психологія і соціологія.* 2009. № 3(145). С. 22-26.

28. Дороніна Т.О., Іванова В.В. Ґендерна експертиза навчальної літератури: нормативно-правовий аспект. *Ґендерна парадигма освітнього простору.* 2017. Вип. 5. С. 21-26.

29. Дрожжина Т. Ціннісна складова ґендерної компетентності вчительства. *Ґендерна парадигма освітнього простору*. 2016. № 3-4. С. 141-146.

30. Запобігання та боротьба с сексизмом / Рада Європи. Рекомендація CM/Rec(2019)1, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 27 березня 2019 року. *Рада Європи*. URL: http://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism-ukr/1680968561 (дата звернення: 05.03.2021).

31. Ільченко О. Ґендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 3. С. 22-30.

32. Карагодіна О., Семигіна Т. Ґендерна освіта у підготовці соціальних працівників. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та*

роль філології у сучасній системі наук: колективна монографія. Вид. 1. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020.
URL: http://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.03 (дата звернення: 05.03.2021).

33. Кравченко О.О. Ґендерна експертиза навчальної літератури з історії соціальної роботи. *Соціопростір*. 2018. № 7. С. 4-8.

34. Кравченко О.О. Ґендерний підхід у процесі вивчення навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи». *Соціальна освіта та соціальна робота*. 2018. № 1. С. 58-67.

35. Мунтян І.С. Ґендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Одеса: Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Ушинського, 2004. 23 с.

36. Національна рамка кваліфікацій: додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. Редакція від 25.06.2020 р. № 519. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#n37 (дата звернення: 05.03.2021).

Семигіна Т.В. Етнографічні дослідження у соціальній роботі: погляди ззовні та зсередини. Збірник наукових праць ΛΌГОΣ. 2021. С. 97- 99.

37. Семигіна Т.В. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 70-85.

38. Семигіна Т.В. Чи завжди цифри мають значення: огляд парадигм дослідження у соціальній роботі. *Path of science*. 2020. № 6(7). С. 3001-3011.

39. Семигіна Т.В., Ярошенко А.А. Ґендерна компетентність соціальних працівників: науковий дискурс. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica*: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΌГОΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz,

Stuttgart, 5 Juni 2020. Stuttgart: Europäische Wissenschaftsplattform, 2020. B. 2. S. 32-33.

40. Семигіна Т.В., Ярошенко А.А. Ґендерні аспекти сучасної соціальної роботи: практика й освіта. *Paradigms of the modern educational process: opportunities and challenges for society*: collective scientific monograph / ed. by B. Shneider. 1st ed. Dallas: Primedia eLaunch LLC, 2019. P. 78-86.

41. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. *МОН України*. 2019. URL: http://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna- robota-magistr.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

42. Стратегія ґендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. *Рада Європи*. 2018. URL: http://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4 (дата звернення: 05.03.2021).

43. Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до ґендерних стереотипів і насильства щодо жінок / Фонд ООН в галузі народонаселення, Український центр соціальних реформ. Київ, 2018. 128 с.

44. Сучасний жіночий/феміністичний рух в Україні: погляд зсередини. *МБФ «Український жіночий фонд».* 2017. URL: http://www.uwf.org.ua/files/movementresults1310uwf-171013192818.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

45. Токменко О.П. Ґендерний підхід у системі освіти США: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2014. 21 с.

46. Шевченко Т.Ю. До питання про зміст поняття «ґендерна компетентність» у сучасному науковому дискурсі. *Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology*. 2017. Vol. 57. Iss. 129. P. 45-48.

47. Шевченко Т.Ю. До питання про структуру ґендерної компетентності батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу.

Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 63. С. 205-209.

48. Шевченко Т.Ю. Формування ґендерної компетентності батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Т. 2. № 22. С. 148-153.

49. Шевченко Т., Полякова О. Соціально-педагогічні умови формування ґендерної компетентності батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 6 (90). С. 307-325.

50. Як навчати школярів долати ґендерні стереотипи: конспекти занять: навчально-методичний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. Т. Говорун. Київ: Без вид-ва. 2011. 804 с.

51. Ярошенко А.А. Від стереотипів до різноманіття: ґендерний аналіз програми підготовки замісних батьків. *Path of science*. 2020. № 6(6). P. 7001- 7016.

52. Ярошенко А.А. Соціальна робота і вивчення ґендерних питань у просторі рефлексивних практик. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. № 18. С. 160-165.

53. A guide for gender equalityin teacher education policy and practices / UNESCO. Paris: UNESCO, 2015. 111 p.

54. Adolescent boys and young men: engaging them as supporters of gender equality and health and understanding their vulnerabilities. Washington, D.C.: Promundo. New York: UNFPA, 2016. 88 p.

55. Advancing gender equality at every level: here's how you can help. *The equality institute.* 6 March 2020. URL: http://www.equalityinstitute.org/blog/advancing-gender-equality-at-every-level-here-s-how-you-can-help (Last accessed: 05.03.2021).

56. Agenda for accelerated country action for women, girls, gender

equality and HIV: operational plan for the UNAIDS action framework. Geneva: UNAIDS, 2010. 28 p.

57. Brandwein R. Feminist thought structure: an alternative paradigm of social change for social justice. *Toward social and economic justice* / eds. by D. Gil & E. Gil. Cambridge: Schenkman, 1985. P. 167-182.

58. Canella G., Lincoln Y. Predatory vs. dialogic ethics: constructing an illusion or ethical practice as the core of research methods. *Qualitative inquiry*. 2007. Vol. 13. Iss. 3. P. 315-335.

59. Case studies. *The University of Edinburgh, School of social and political science*. URL: http://www.socialwork.ed.ac.uk/study/undergraduate/case_studies (дата звернення: 05.03.2020).

60. Charter M.L., Mogro-Wilson C. Feminist attitudes and ideologies: an examination of a Northeastern US MSW program. *Social work education*. 2018. Vol. 37. Iss. 2. P. 139-156.

61. Cherlin A. Demographic trends in the United States: a review of research in the 2000s. *Journal of marriage and family*. 2010. Vol. 72. No. 3. P. 403-419.

62. Chodorow N. The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1999. 283 p.